

حج بهترین زمان برای تعامل فکری و مبادله فرهنگی است

حج در ادیان آسمانی جایگاهی ویژه داشته و به عنوان مناسکی مقدس فقط از آن مسلمانان نیست؛ پیروان دیگر ادیان و آئین‌های غیرآسمانی نیز مناسکی شبیه حج دارند.

حج در ادیان آسمانی جایگاهی ویژه داشته و به عنوان مناسکی مقدس فقط از آن مسلمانان نیست؛ پیروان دیگر ادیان و آئین‌های غیرآسمانی نیز مناسکی شبیه حج دارند.

خبرگزاری مهر-گروه دین و اندیشه-نگار احدپور اقبالغ: روز دهم ذی الحجة عید قربان یا عید الأضحی می باشد که از عیدهای بزرگ اسلامی به شمار می رود. «عید قربان»، جلوه گاه تعبد و تسلیم ابراهیمیان حنیف است. فصل «قرب» یافتن مسلمانان به خداوند، در سایه ی «عبودیت» است. حج، میعاد در سرزمین موعود و تربت برگزیده ی خداست و حاجی، زائر دیار یار و حریم حرم دوست است. مکه و مدینه، تاریخ مجسم مکتب است. هرگوشه ی این دیار، هر سنگ این بیت، هر رواق این حرم، و هر شبستان این حریم، خاطره انگیز است و سرگذشت‌ها و ماجراها و درس‌ها و عبرت‌ها دارد.

«منا»، قربانی کردن اسماعیل توسط ابراهیم را، به ذهن می آورد و «عرفات»، صحنه ی شورانگیز مناجات عاشقانه امام حسین علیه السلام را با خداوند، در دامنه ی کوه رحمت… «جبل الرحمه». حج، گشودن بند «عادت» از پای «روز مرغی» و چشیدن آب یقین از چشمه ی حیات و پرواز به کویبی است که دل‌ها به عشق آن می تپد.

حج از مهمترین مناسک دینی در آئین مقدس اسلام است که سالانه میلیون‌ها نفر از مسلمانان سراسر جهان را در اجتماعی بزرگ گرد هم می آورد. آموزه های انسان ساز اسلام که در جهت تعالی و پیشرفت مادی و معنوی انسان‌ها گام برمی دارد، در صدد است انسان‌ها را مفید و سازنده، صالح و شایسته تربیت کند.

حج بهترین زمان برای تعامل فکری و مبادله فرهنگی است

حج، یکی از مهمترین مناسک دینی است که جنبه فراملیتی دارد؛ تمامی تکالیف اسلام یا به صورت فردی است مانند نماز و روزه، و یا به صورت منطقه ای و در گردهمایی‌های کوچک، مانند نماز جماعت و نماز جمعه. همچنین در بسیاری از احکام دینی میان مذاهب اختلاف وجود دارد، اما در حج میان فرقه‌های اسلامی، اجماع مشاهده می شود، مسائلی چون احرام، طواف، وقوف عرفات … مورد قبول جهان اسلام است و از ۵۷ کشور، هر سال نمایندگان در این مراسم بزرگ حضور می یابند. از آنجا که حج، خانه توحید است مسلمانانی که از سراسر عالم در این مکان جمع می شوند می توانند با ایجاد و تقویت روحیه توحیدی و گسترش روابط و تعاملات، مانع از انزوای اسلام و مسلمانان شوند و باعث اقتدار و امنیت و تقویت هویت فرهنگی اسلامی شوند و در سایه نظام توحیدی حج، به صلح و امنیت دسترسی پیدا کنند.

برای درک درست آموزه های اسلام، مطلع ساختن، مشارکت دادن و تأثیر گذاری بر مردم دیگر کشورها و تبادل ایده‌ها و اطلاعات، هنر و دیگر جنبه های فرهنگ میان ملت‌ها به منظور تقویت تفاهم و ارتباطات علمی و انتقال دانش و تجارب افراد، تلاش کنند. در حقیقت، حج یک دانشگاه عالی فرهنگی است که فرهنگ خودسازی، امنیت، عدالت اجتماعی، ایثار، نظم و انضباط و … به شخص تعلیم داده می شود تا او نیز این آموزه‌ها را به سراسر جهان نشر دهد. به مناسبت عید قربان درصددیم به بررسی برخی از جنبه های فرهنگی فریضه حج، با توجه به سیره عملی پیامبر (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) و تفاوت آن با اجتماعات سایر ادیان بپردازیم.

در این راستا با حجت الاسلام غلامرضا رضایی، معاون پژوهشی پژوهشکده حج و زیارت به گفت و گو پرداختیم که در ادامه حاصل آن را می خوانید.

حج بهترین زمان برای تعامل فکری و مبادله فرهنگی است

حجت الاسلام غلامرضا رضایی در گفت و گو با مهر با بیان اینکه حج از ارکان اسلام است و فرد مسلمان می باید به وجوب آن، آن هم با کیفیت مقرر، معتقد باشد و در صورت داشتن شرایط، باید آن را به جا آورد، گفت: این بدان معنا است که حج بخشی تجزیه ناپذیر از اسلام است و لذا تا این دین وجود دارد، این مراسم وجود خواهد داشت، با همان کیفیتی که تعریف و تحدید شده است.

معاون پژوهشی پژوهشکده حج و زیارت افزود: هزاران نفر از مسلمانان هر ساله رکن اعظم از ارکان اسلام را به جای می آورند. برگزاری حج در مکه مکرمه و گرامیداشت عید سعید قربان در عمل به آیه ۲۷ سوره حج که می فرماید: «وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ؛ و مردم را دعوت عمومی به حج کن تا پیاده و سواره بر مرکب های لاغر از هر راه دور (به سوی خانه خدا) بیایند» انجام می شود. مناسک حج از روز هشتم ماه ذی الحجه که روز «ترویه» نام دارد، با احرام حجاج در مکان هایی مشخص در شهر مکه آغاز می شود. حجاج پس از طواف خانه کعبه به سوی منا رفته و روز عرفه را در صحرای عرفات می گذرانند. حاجیان تا غروب روز نهم در عرفات می مانند و پس از آن راهی مشعر شده و پس از طلوع آفتاب روز دهم ذی الحجه برای انجام رمی جمرات روانه منا می شوند.

تبادل فرهنگی، گفتگو و انتقال فکرها

رضایی خاطر نشان کرد: حج یک گردهمایی جهانی اسلام است که برای شرکت کنندگان در آن، دو فایده بزرگ است؛ یکی گداخته شدن با کمال مطلوب ها و آرمان های عالی و دیگری گداخته شدن با ارزشهای بشری حاصل از برخوردهای برادرانه با دیگر مردمان و ملت های کره زمین. و این از جمله منافع حج است که خدای متعال به آن اشاره کرده است «وليشهدوا منافع لهم». با توجه به این نکته که اجتماع شکوهمند حج، نماینده طبیعی و واقعی همه اقشار مسلمان جهان است و زوار کعبه از میان تمام گروه ها و نژادها در آن جا حضور می یابند، ارتباط قشرهای مسلمان در ایام حج می تواند به عنوان مؤثرترین عامل مبادله فرهنگی و انتقال فکرها درآید. در روایات اسلامی یکی از فواید حج، ارتباط انسان ها، تبادل فرهنگ ها و گفتگو و شناخت یکدیگر ذکر شده است؛ هشام بن حکم که از دوستان دانشمند امام صادق (ع) است می گوید: از ایشان درباره فلسفه حج و طواف کعبه سوال کردم و اینکه به چه سبب خدا بندگان را به حج مکلف ساخت؟ گفت خداوند آفریدگان را آفرید؛ و حج را وسیله ای قرار داد تا مردم شرق و غرب جهان گرد هم آیند و با یکدیگر آشنا گردند.

حج یک گردهمایی جهانی اسلام است که برای شرکت کنندگان در آن، دو فایده بزرگ است؛ یکی گداخته شدن با کمال مطلوب ها و آرمان های عالی و دیگری گداخته شدن با ارزشهای بشری حاصل از برخوردهای برادرانه با دیگر مردمان و ملت های کره زمین

وی با اشاره به ادامه این روایت از امام صادق (ع) گفت: در اسلام تحمیل عقیده وجود ندارد بلکه تبلیغ عقیده است، بنا به نص قرآن در آیه ۲۵۶ سوره بقره لا اکراه فی الدین. بنابراین مخاطب اصلی اسلام، همه انسان ها هستند. پس اگر پرسیده شود که چرا باید باب گفتگو با دیگران را باز نمود و از مجرای حکمت و جدال احسن با دیگران تعامل داشت برای آن است که عقیده اسلامی را باید با فرهنگ سازی و اقناع به دیگران منتقل نمود.

معاون پژوهشی پژوهشکده حج و زیارت با بیان اینکه یکی از مشکلات جامعه واحد اسلامی این است که مرزهای جغرافیایی می تواند سبب جدایی فرهنگی آنها شود، گفت: این موضوع سبب می شود هر کشور تنها به خود بیندیشد، امام صادق (ع) در ادامه روایت هشام بن حکم می فرماید: اگر چنان بود که هر ملتی تنها درباره سرزمین خود و آنچه بدان مربوط است سخن می گفتند (و اخبار آن را در حج، مطرح نمی کردند و به گوش مسلمانان دیگر نمی رساندند) نابود می گشتند و خبرها ناگفته می ماند، این است علت حج.

وی افزود: در این حدیث و احادیث همانند آن، این موضوع بسیار مهم یادآوری شده است که اگر مسلمانان در اجتماع جهانی حج شرکت نکنند، یا در صورت شرکت کردن مشکلات و مسائل خویش را در آن اجتماعات مطرح نسازند، قدرت و موجودیت خود را از دست می دهند و ارزش های معنوی و فرهنگی آنان در معرض نابودی قرار می گیرد. فوادم و حیات جامعه بشری در گرو تحقق این مراسم باشکوه است «جعل الله الکعبه البیت الحرام قیاما للناس». سیره عملی پیامبر (ص) و ائمه (ع) تلاش در جهت نشر و گسترش آموزه های اسلام و آگاهی بخشی به افراد، در این گردهمایی بزرگ بود، پیامبر (ص) در مدت سیزده سال اقامت در مکه با نمایندگان و سران قبایلی که از کشورهای مختلف، برای حج به مکه می آمدند تماس برقرار می نمودند که نمونه های بسیاری از آن را مورخین ذکر کرده اند.

رضایی تصریح کرد: امامان معصوم (ع) نیز از این فرصت مهم استفاده می نمودند؛ به عنوان نمونه امام صادق (ع) در موسم حج، خیمه ای برافراشته می کرد و دانشمندان به حضورش شرفیاب می شدند. امامان (ع) نه تنها خود به این اقدام مهم توجه داشتند همچنین علما و دانشمندان را به این امر، سفارش می نمودند «امام علی (ع) به قتم بن عباس که کارگزار حضرت در شهر مکه بود می نویسد: اعمال حج را برای مردم برپا دار. در هنگام بامداد و عصر برای رسیدگی به امور مردم آماده باش و مجلس ساز. آن را که فتوا پرسد پاسخش را بده و نادان را تعلیم و با دانا به گفتگو بپرداز.»

وی با اشاره به اینکه ایام حج بهترین زمان برای تعامل افکار، مبادله فرهنگی و گفتگوهای صمیمانه میان مسلمانان است برای دستیابی به ارزش‌های والای دینی و رسیدن به فرهنگ پویای اسلامی است، خاطرنشان کرد: حج می‌تواند به یک کنگره عظیم فرهنگی تبدیل شود و اندیشمندان جهان اسلام، در ایامی که در مکه هستند گرد هم آیند و افکار و ابتکارات خویش را به یکدیگر عرضه کنند. دکتر علی شریعتی این مطلب را این گونه بیان می‌نماید که روز دهم ذیحجه، عید قربان، حج پایان پذیرفت اما فردا و پس فردا نیز ناچاری در منی بمانی. بیش از یک میلیون انسان، سه روز باید در این دره خشک، پشت دروازه شهر بمانند. باید بنشینیم و به حج بیندیشیم؟ بنشینیم و با همفکران و همدردان خویش که از سراسر دنیا در اینجا جمع اند، از دردها و نیازها و آرمان‌های خویش بگویم، دانشمندان کشورهای مسلمان و روشنفکران مسئول، آمده‌اند از همه قاره‌های جهان با هم به گفتگو بنشینند و از هم یاری بخواهند. در راه تحقق اهداف اسلامی و آزادی ملت‌ها و hellip; از طریق بحث و گفتگو و بررسی نظریات مختلف تا راه یافتن به سرچشمه نخستین اسلام.

رضایی در ادامه گفت: امروزه در بسیاری از سفرهای حج، حاجیان با گروه‌های علمی و مذهبی سایر کشورهای جهان آشنا می‌گردند و این آشنایی در برخی موارد پس از اتمام سفر حج نیز ادامه می‌یابد. این آشنایی و ارتباط، می‌تواند زمینه ساز مبادلات فرهنگی و گسترش علوم و اندیشه‌های اسلامی گردد.

زنده نگه داشتن آثار و ارزش‌ها

وی با اشاره به اینکه حج مروری بر توحید و تاریخ حامیان آن از آدم تا ابراهیم و خاتم پیامبران است، گفت: هر کدام از اعمال حج و اماکن مقدسه از حرم و میقات و سعی و عرفات با انسان سخن می‌گویند و حاجی را به اندیشه وادارند. به جا آوردن مناسک حج در سرزمین وحی زمینه آشنایی با ریشه‌های فرهنگی و اسلامی را فراهم می‌کند، شخص حج گزار می‌تواند ریشه‌های تاریخی پیدایش دین خود را بشناسد، از میان آثار محسوس و مجسم، که هم خدا را به یاد بیاورد و هم خاطره پیامبر مشترک و پایه گذار ادیان توحیدی را همیشه زنده و تازه نگه دارد، همانند ابراهیم، باستانی‌ترین آغاز کننده فرهنگ و بنیانگذار توحید و پدر انبیا، حج به جای آورد. خانه‌ای را که ابراهیم برای عموم مردم و در کمال سادگی به پا کرده است را حفظ، و مراسم و مناسکی را که ابراهیم انجام داد، تکرار نماید. اعمال حج و مناسکی که مقرر شده است هر کدام معرف و مظهر بعضی از مراحل و صحنه‌هایی است که ابراهیم خلیل، به آن دچار شده و پله پله از عهده آن برآمده است.

رضایی بیان کرد: امام علی (ع) ضمن بیان فلسفه حج به این نکته اشاره دارد که حاجیان در موقف‌های پیامبران می‌ایستند و گام‌های گام‌های انبیای الهی می‌گذارند «و وقفوا موافق انبیائه». حج و سرزمین مکه برای هر مسلمان کاشگر یادآور درخشان‌ترین و ماندگارترین خاطرات صدر اسلام است؛ مناسک حج پیشینه و میراث عظیم مشترک فرهنگی مسلمانان را حکایت می‌کند سنگ و چوب و در و دیوارها کوه‌ها و دره‌ها و آثار تاریخی به جای مانده از آن دوره از حضور لحظه به لحظه رسول گرامی اسلام و صدیق‌ترین یاران او حکایت دارد. کعبه، یادآور دو بت شکن بزرگ تاریخ است؛ ابراهیم (ع) قهرمان توحید و دیگری علی (ع) که در فتح مکه پای بر دوش پیامبر نهاد و کعبه را از لوث بت‌ها تطهیر نمود. یادآور حج امام حسین (ع) و دعای پر محتوای عرفه ایشان است و عرفات، عشق و عرفان حسین (ع) در دامنه جبل‌الرحمه را تداعی می‌کند و hellip; «امام صادق ع در این زمینه می‌فرماید: آئین حج، مقرر شده است تا آثار پیامبر (ص) و اخبار او شناخته شود، مردم آنها را به خاطر آورند و فراموش نگردد.»

نشر و گسترش آموزه‌های دینی

وی عنوان کرد: جنبه فرهنگی حج، مقدمه‌ای برای گسترش فرهنگ اصیل و پویای اسلام است؛ حج آموزشی چند روزه است در مدت زمانی کوتاه، برای آماده‌سازی فرد در پهنه زندگی. تابلویی از تمام فداکاری‌های قهرمانان توحید است. یک دانشگاه عالی فرهنگی است که فرهنگ خودسازی، امنیت، عدالت اجتماعی، ایثار، مقاومت، نظم و انضباط و اتحاد و مساوات و hellip; به حاجی تعلیم داده می‌شود تا او نیز این تعالیم را به سراسر جهان نشر دهد «ولتعرف آثار رسول الله و تعرف اخباره و یذکر و لا ینسی.» نمونه‌های بسیاری از آگاهی بخشی‌های پیامبر (ص) و امامان معصوم (ع) در ایام حج، در راستای گسترش و تبلیغ حقیقت دین اسلام، در تاریخ ذکر شده است؛ پیامبر (ص) در آغاز رسالتش برای تبلیغ دین از مراسم حج استفاده کرد، و در دوران محاصره اقتصادی به مدت سه سال در شعب ابی طالب تنها راه گسترش اسلام، ایام حج بود. امام حسین (ع) در ایام حج، هفتصد نفر از صحابه پیامبر (ص) را در «مناگرد هم آورد و از شهادت حجربن عدی و ولیعهدی یزید و آثار زیانبار آن برای جامعه اسلامی سخن گفت و یاران نبوی را تحت تأثیر قرار داد. همچنین در دوران‌های خفقان که خلفا و سلاطین جور اجازه نشر آموزه‌ها و احکام دین را به مسلمانان نمی‌دادند، افراد با استفاده از فرصت حج، مشکلات خود را حل می‌کردند و با تماس گرفتن با ائمه معصوم (ع) و علمای بزرگ دین، قوانین اسلام و سنت پیامبر (ص) را زنده نگه می‌داشتند.

حج یک دانشگاه عالی فرهنگی است که فرهنگ خودسازی، امنیت، عدالت اجتماعی، ایثار، مقاومت، نظم و انضباط و اتحاد و

انتقال فرهنگ قومیت های مختلف

معاون پژوهشی پژوهشکده حج و زیارت خاطرنشان کرد: مسئله پیام رسانی و انتقال فرهنگ، نکته مهمی است که در بعد فرهنگی حج نمایان است، حج گزاران باید این پیام را به عنوان ره توشه حج با خود به همراه ببرند و در شهر و آبادی خود نشر دهند، پیامبر (ص) در حجة الوداع خطاب به مردم فرمود باید این مطالب و معارف را حاضر و شاهد شما به غایب انتقال دهد. امام رضا (ع) نیز در ضمن بیان علل و فلسفه حج به این نکته اشاره دارند؛ «در سفر حج مردم آموزش های دینی می بینند و حاجیان (شیعه) اخبار و تعالیم ائمه را به مردمان نقاط مختلف جهان می رسانند

وی گفت: در حج، تفقه و آشنایی با دین و گسترش فرهنگ اهل بیت (ع) به تمام نقاط جهان نهفته است، تفقه به این معنا که انسان به دنبال شناخت عمیق و اصیل علم دین باشد و اطلاعات و معلومات سطحی را به علوم ژرف و بارور تبدیل کند. امام رضا (ع) در ادامه حدیث و در بیان این مطلب به آیه ای از قرآن تمسک نمودند؛ «این همان است که خداوند گفته است باید تنی چند از هر گروه کوچ کنند تا دانش دین بیاموزند و هنگامی که نزد مردم باز گشتند آنان را آگاه سازند.

رضایی افزود: نعمت بهره برداری از معارف و فرهنگ اصیل اسلامی اختصاص به مسلمانانی که توفیق حضور در حج را داشته اند، ندارد بلکه آنها موظفند این فرهنگ را در شهر و دیار خود نشر دهند و با توجه به تکرار حج در هر سال، این انتقال فرهنگ، عاملی مؤثر برای تقویت و گسترش دین خواهد بود، به فرموده امام صادق (ع) تا کعبه برپاست دین هم استوار است. ثمره حج واقعی، عاید تمام مردم خواهد شد یعنی حج تحولی بنیادین در جامعه و زندگی مردم ایجاد خواهد کرد. جامعه ای که افراد آن، بر محور توحید، اخلاق و آموزه های انسان ساز اسلام، حرکت کند در مسیر تکامل خواهد بود؛ حج گذار پس از ساخته شدن در حریم خالق، به سوی خلق باز می گردد و با تعهدی که دارد برای ترقی و تکامل خلق تلاش می کند و نتیجه این سیر و سلوک، تنها عابد شخص نمی شود بلکه او ساخته می شود تا در پرتو تربیت الهی، فردی فرهیخته، سازنده و مفید به حال جامعه باشد.

تفاوت حج در اسلام و دیگر ادیان

وی در خصوص تفاوت حج در دین مبین اسلام با دیگر ادیان خاطرنشان کرد: حج در ادیان آسمانی جایگاهی ویژه داشته و به عنوان مناسکی مقدس فقط از آن مسلمانان نیست؛ پیروان دیگر ادیان و آئین های غیرآسمانی نیز مناسکی شبیه حج دارند؛ هر چند در رهگذر تاریخ کهن حیات جامعه ها و فرهنگ ها، دستخوش تحولات و گاهی با خرافات و تحریف ها آمیخته شده و از مسیر اصلی اش به انحراف گراییده است.

وی تصریح کرد: حج در همه آئین ها یکسان نیست، اما قدر مسلم تمام پیامبران این عمل عبادی را انجام داده و مردم را به آن دعوت کرده اند. ولی در طول حیات انسان، ادیان الهی و کتب آسمانی مانند صحف ابراهیم، تورات موسی (ع)، انجیل عیسی (ع) و زبور داوود (ع) دستخوش تحریف شده و هواهای نفسانی و امیال بشری در آن دخالت کرده و آن ها را به بازی گرفته است؛ چنانکه آیه کریمه بیان می کند: «وَدَّرَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَ عَرَّتْهُمْ الدُّنْيَا …»؛ و کسانی را که دین خود را به بازی و سرگرمی گرفتند و زندگی دنیا آنان را فریفته است، رها کن …»

رضایی افزود: از نظر سایر ادیان، این زیارت امری واجب نبوده و ثانیاً، اعمالی را که طی این زیارت به جا می آورند، بدان گونه که با دقت و تفصیل در اسلام بیان شده، نبوده است. اگر چه ممکن است به دلایلی چنین درکی وجود داشته باشد، اما این جریان عمومی و دائمی نبوده است. به عبارت دیگر، زیارت برای آنان امری شایسته و پسندیده بوده که موجب گشایش و برکت و رحمت و موفقیت می شود و نه امری واجب در مفهوم اسلامی آن و مهم تر آن که آداب و رسوم متعلق بدان، کیفیت الزامی مراسم حج را نداشته است. اگر چه اصل زیارت مکان مقدس و انجام مراسمی در این مکان، در زمانی خاص و با کیفیتی مخصوص، ویژگی مشترک عموم ادیان و تمدن ها است، اما تفاوتی بزرگ بین حج، آنگونه که در اسلام وجود دارد و زیارت دیگران، وجود داشته و دارد.